'Im Krebsgang' van Günter Grass

Boeken - 14 maart 2002

Wat als een schrijver zijn eigen personage dwingt over de toevalligheid van zijn bestaan na te denken? In het nieuwe boek van Günter Grass, Im Krebsgang, krijgt de journalist Paul Pokriefke de opdracht het vergeten ongeluk van het vluchtelingenschip Wilhelm Gustloff op te schrijven.

Pokriefke heeft er grote moeite mee, onder andere omdat zijn moeder haar levensenergie uit de hoop put dat ooit iemand - haar zoon - dit verhaal zal vastleggen. Haar wens heeft een begrijpelijke reden: wat zij als vluchtelinge, nauwelijks volwassen en hoogzwanger, op dit voormalige plezierschip van de nationaal-socialistische beweging Kraft-durch-Freude heeft meegemaakt overstijgt ons voorstellingsvermogen. In de nacht van 30 januari 1945 wordt dit schip - toen een van de grootste van zijn soort en beladen met rond 10.000 vluchtelingen uit de toenmalige oostelijke gebieden van het Duitse Rijk - door een Russische onderzeeër getorpedeerd. Slechts 1239 mensen worden gered: De rest, voornamelijk vrouwen en kinderen, stikt in het schip, wordt in het gedrang doodgetrapt of verdrinkt in de ijskoude Oostzee.

Ursula 'Tulla' Pokriefke overleeft met haar zoon van wie zij nog in dezelfde nacht bevalt. Maar juist met dit gegeven - uitgerekend op deze dag geboren te zijn - worstelt Paul Pokriefke. Zijn moeder beschouwt de geboorte van haar kind als een teken van historische predestinatie dat erop wijst dat ooit nog vergolden zal worden wat hen toen werd aangedaan. Pokriefke weigert echter de onontkoombare noodlottigheid van deze datum te erkennen. Op 30 januari begon immers ook het Derde Rijk.

Als Pokriefke bij zijn naspeuringen ontdekt dat zijn eigen, eveneens niet geplande zoon de grootste pleitbezorger is voor het verhaal van Tulla Pokriefke - Grass-lezers als literaire figuur trouwens al uit de novelle Katz und Maus (1961) en de roman Hundejahre (1963) bekend - lijkt zich de cirkel alsnog te sluiten. Konrad 'Konny' Pokriefke, neofascist, wil via de website www.blutzeuge.de de wereld op de hoogte brengen van de ware toedracht en de achtergronden van het toenmalige ongeluk.

De moraal van het verhaal: moeders hebben altijd gelijk. Maar dit bijna mythische motief in Günter Grass' nieuwste novelle wordt zeer kunstzinnig verpakt in een

veelheid van (historisch) materiaal, verhaallijnen, personen en auteursintenties. Het begin februari verschenen boek werd in Duitsland meteen groots besproken, waarbij het opvallend genoeg nauwelijks om het werk zelf ging. Op de voorgrond staat veeleer de historische kwestie van de verdrijving en de ellende van de oorlogsvluchtelingen. Grass suggereert namelijk in zijn boek dat dit onderwerp eerder niet bespreekbaar was in Duitsland. Met het door W.G. Sebald in 1999 gepubliceerde boek Literatur und Luftkrieg lijkt hier, aldus de eensgezinde mening van de Duitse critici, echter een publiek debat los te zijn gebarsten waarin het thema bredere aandacht krijgt. Ook Grass' Im Krebsgang wordt door de Duitse recensenten in dit kader geplaatst. Dat de discussie zich hierop lijkt te concentreren is verbazingwekkend - hoewel niet onbegrijpelijk - want Grass lanceert minstens evenveel politieke Seitenhiebe naar de Duitse vreemdelingenpolitiek en het neofascisme respectievelijk het rechts-radicalisme.

Het laatstgenoemde krijgt door de zoon van Paul Pokriefke zelfs centrale aandacht. Des te opmerkelijker is hoe weinig aandacht de critici aan dit onderwerp besteden - het lijkt er bijna op dat de Duitse recensenten nu wel klaar zijn om de naoorlogse geschiedenis te verwerken, maar het verlangen naar meer nationaal zelfbewustzijn onder veel jongere Duitsers nog niet aan kunnen. Of Grass dat op zijn manier wel lukt, is maar de vraag - zijn positie is behoorlijk moraliserend en afstandelijk. Rammstein, de ook in Nederland inmiddels populaire 'Ossi'-band, weet beter op dat sentiment in te spelen en opmerkelijk genoeg zijn ze met hun provocerende stijl niet alleen in Duitsland succesvol.

Grass lokt misschien een discussie onder de oude linkse generatie van 68ers uit, maar of hij - politiek gezien - ook de jonge generatie (of zijn eigen creatie Konny) aanspreekt waag ik te betwijfelen. En toch ligt de kracht van het boek juist in dit gegeven: Een schrijver die politiek links staat kiest een thema dat lijkt voort te komen uit het repertoire van de rechtse Vertriebenenverbände.

Günter Grass: Im Krebsgang. Eine Novelle. Steidl Verlag, Göttingen 2002. 216 blz, EUR 18,00. ISBN 3-88243-800-2

Yvonne Delhey is germaniste.

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: https://duitslandinstituut.nl/artikel/2626/im-krebsgang-van-gunter-grass